

AKOB

AKDENİZ OPERA ve BALE KULÜBÜ KÜLTÜR - SANAT DERGİSİ
Mediterranean Opera and Ballet Club Culture and Art Magazine

33

**NEW YORK'TA
SONBAHAR
AUTUMN
IN NEW YORK**

**MOBY-DICK
OPERASI**

TÜM SINIRLARI
AŞAN MÜZİK
**MUSIC TRANSCENDS
ALL BOUNDARIES**

**ALACAHÖYÜK
GİTARI
THE ALACAHÖYÜK
GUITAR**

Cemal Reşit Rey
**ÇELEBİ
OPERASI**

Moby-Dick Operası

Ömer Eğecioğlu
Santa Barbara, CA, ABD
omer@cs.ucsb.edu

2015 yılında Los Angeles Opera'nın 30. Kuruluş Yıldönümü kutlanıyor. 2015, aynı zamanda müzik yönetmeni James Conlon'un bu görevde doldurduğu dokuzuncu sene. Âdet olduğu üzere, Conlon her sezon klasiklerin yanısıra programa bir de yeni yapıt alıyor.

2015-16 sezonunun yeni yapıtı, *Dead Man Walking* operasının bestecisi Jake Heggie'nin bir eseri oldu. Heggie'nin *Moby-Dick* operası, Kasım ayında Los Angeles Dorothy Chandler Pavillion'da altı performans ile dinleyicilerle buluştu. Librettosunu Gene Scheer'in, Herman Melville'in ünlü romanı *Moby-Dick*'i kaynak alarak yazdığı ve müziğini Jake Heggie'nin bestelediği *Moby-Dick*'in prömiyeri 2010 yılında Dallas Opera'nın gösterimi ile Texas'da yapılmıştı. Bu eser daha sonra Amerika'nın çeşitli şehirlerinde, Kanada'da ve Avustralya'da başarıyla gösterildi.

Herman Melville'in 1851 yılında New York şehrinde yayınlanmış olan "Moby-Dick; or, the Whale" ("Moby-Dick veya Balina") başlıklı ünlü romanının kapağı.
(Rare Book and Special Collections Division, Library of Congress)

Melville'in Moby-Dick'i

Baştan sona hepimiz okumuş olmasak bile Moby-Dick'in en azından serüven olarak konusunu elbette ki biliyoruz. Kaldı ki dünya edebiyatının ölümsüz klasikleri arasında yer alan Melville'in bu yapıtının çok zengin bir içeriği, çeşitli yönlerden incelenebilecek bir zenginliği var.

Ondokuzuncu yüzyılın başında balina avcılığının merkezi Amerika'nın kuzey doğusunda New England olarak bilinen yörenin limanlarıydı. Bu yüzyılın ortasında Melville balina avcılığını konu alarak hem gözlemediği toplumsal dinamiği ve toplumları etkileyen güçleri, otokrasiyi, hem de kişilerarası ilişkilerin, kişisel tutkuların, sorgusuz itaatın, din ve ahlak konularının yarattığı çelişkileri dile getirmişti. Aynı zamanda deniz ve macera öyküsü olarak da çekici olan kitapta yazar çok güçlü karakterler yaratmıştı. Kaptan Ahab'ı tutkularının kurbanı olan, ama fanatik inadı ve despotluğuna rağmen kitleleri hipnotize edip arkasında sürükleyebilen bir kişi olarak, ikinci kaptan Starbuck'ı (ünlü kahve zinciri adını Moby-Dick'in bu karakterinden alıyor), daha akıl-mantık yanlısı bir diğer kutup olarak görüyoruz. Olayları anlatan Greenhorn (acemi tayfa), bir diğer adıyla İsmail ise arayış içinde olan bir genç adam.

Moby-Dick'te Kitab-ı Mukaddes'te bahsi geçen İsmail'in çölde su arayışı, Greenhorn'un denizin ortasında hayatın anlamını arayışına çevirilmiş bir şekilde karşımıza çıkıyor. İsmail'in bize aktardığı serüvende en etkileyici karakter ise - zulmünü ve bencilliğini sevsek de sevmesek de - zorlu kişiliği ile Kaptan Ahab oluyor. Ahab sadece kötü veya inatçı bir insan karikatürü değil, kendini Tanrı'nın bir uzantısı olarak görmesine rağmen bütün yönleriyle karmaşık ve büyüleyici bir kişi.

Moby-Dick'in pesine düşen üç kayığın içindeki denizcilerle sahnede görünümü bu prodüksiyonun modern gereçleri ne derecede ve ne kadar başarıyla kullandığı hakkında bir fikir veriyor. (Foto: Craig T. Mathew)

Klasik Edebiyattan Operaya

Böyle epik ve neredeyse altıyüz sayfayı bulan bir edebi eseri opera sahnelerine taşımamanın bazı zorlukları olacağı ortada. Böyle riskli bir proje hem libretto yazarı hem de besteci için sorun yaratıyor. Orijinal eserin özgün karakterini bozmamak ve dramatik akışa sahip, sahneye uygun bir bütün yaratmak gerekiyor. Romanın aslına tamamen sadık kalmak elbette ki mümkün değil. Melville'i değiştirmek edebiyata ihanet olarak görülebilir ama ortaya çıkan yeni yapıtın içine doğduğu sanat ortamının standartlarını kullanarak değerlendirilmesi gerekiyor. Ayrıca klasik edebiyattan operaya taşınan önemli eserler arasında Moby-Dick elbette ki ilk değil: Prokofiev'in Tolstoy'u esas aldığı Harp ve Sulh, Çaykovski'nin Puşkin'i kullandığı Eugene Onegin, ve Benjamin Britten'in İngiliz edebiyatından opera sahnelerine aktardığı çeşitli eserler örnek olarak verilebilir. Bazan ortaya çıkan operaların sanat eseri olarak en az orijinali kadar değerli bulunup sevildiğini de unutmamak gerek. Örneğin Verdi'nin Falstaff veya Otello'su gibi.

Libretto yazarı Gene Scheer ve besteci Jake Haggie, Moby-Dick operasının San Francisco prömiyerinin (2012) ardından izleyicileri selamlarken. (Foto: Drew Altizer)

Yeni Kuşak Opera Bestecileri

Günümüzün Amerikalı opera bestecileri arasında Tobias Picker ve Ricky Ian Gordon'la beraber en başarılı olanlardan birisi Jake Haggie. Haggie'nin operaları arasında Dead Man Walking (2000), The End of the Affair (2004), To Hell and Back (2006), Three Decembers (2008), Moby-Dick (2010), The Radio Hour (2014), Great Scott (2015) yer alıyor.

Moby-Dick, 2010 yılında Dallas'taki prömiyerinden sonra Amerika'da ve diğer ülkelerde birçok yerde gösterildi. Eser bilet satışları açısından da gişede çok başarılı oldu. Dallas gösteriminde biletlerin %94'ü, San Francisco'da %90'ı, San Diego'daki temsillerde ise %84'ü satıldı. Operanın besteleniş

süreci, provaları ve kazandığı başarının belgelendiği bir de kitap var: Robert K. Wallace'ın yazdığı "Heggie ve Scheer'in Moby-Dick'i: 21. Yüzyıl için bir büyük opera" ("Heggie and Scheer's Moby-Dick: A Grand Opera for the 21st Century") başlıklı kitapta librettonun tamamı, sanatçılarla söyleşiler ve çok sayıda görsel materyal yer alıyor.

Besteci Jake Heggie'nin elyazısıyla Moby-Dick prelüdünün ilk notaları.

Jake Heggie'nin müziğinde insanı hemen etkileyen şeyin ne olduğunu bir iki kelime ile anlatmak zor. Ama müziği insana hitap eden bir nitelik taşıyor. Besteci sahne sanatını çok iyi biliyor, 250'nin üzerinde şarkı bestelemiş bir sanatçı olarak insan sesinin nasıl kullanılacağı konusunda usta olduğu gibi orkestra için yazımı da çok renkli ve zengin. Moby-Dick'i dinlerken bestecinin kendi yarattığı müzik dünyasına ek olarak bazan üfleme çalgılarda Bartok'u duymak, bazan Broadway stili birkaç armoniyi işitmek mümkün.

Moby-Dick güçlü dramatik yapısı ve güzel müziği ile dinleyiciyi etkiliyor. Opera düşkünü olmayan bir dinleyici için bile kolaylıkla anlaşılabilir olması, hitap ettiği dinleyici kesimini ve böylece süregelen başarısını arttırıyor. Bu eseri takdir etmek için çağdaş müziği bilmek, özel bir müzik bilgisine sahip olmak zorunda değilsiniz.

Moby-Dick operasında Pequod ve mürettebatı şiddetli fırtına ile karşı karşıya. (Foto: Craig T. Mathew)

Tenor Jay Hunter Morris, Los Angeles Opera'nın Moby-Dick'inde Kaptan Ahab rolünde. (Foto: Craig T. Mathew)

Operanın Özeti

Herman Melville'in uzun romanının dramatik yönünü ve esaslarını koruyarak nasıl kısaltıldığını merak ediyorsanız; Gene Scheer'in librettosunda eserden dilimler şeklinde bir kesit alınarak olaylar beş güne sığdırılmış. Üç saat kadar süren iki perdelik opera özetle şöyle:

Birinci Perde:

Birinci gün balina avcısı gemisi Pequod ve mürettebatını dinleyiciye tanıtır. Amerika'nın doğu kıyısındaki Nantucket limanından denize açılalı bir hafta olan Pequod'da yeni denizci acemi tayfa Greenhorn vardır. Greenhorn Polinezyalı yerli zıpkıncı Queequeg ile tanışır. Şafakla yelken yükseltirken ikinci kaptan Starbuck, Stubb ve Flask karadan ayrıldıklarından beri Kaptan Ahab'ın kamarasından çıkmadığından bahsediler. Tayfalar balinalar, deniz ve onları bekleyen zenginlikler üzerine şarkı söylerken güvertede Ahab belirir.

Sözlerine “sonsuzluk” kelimesiyle başlayan kaptan direğe bir altın sikke çivileyerek asıl amaçlarının yıllar önce bacağı koparmış olan beyaz balina Moby-Dick’i bulup yok etmek olduğunu, onu ilk görecek denizciye bu altını vereceğini söyler. Yani Pequod bir intikam misyonundadır. Kaptan güçlü kişiliğiyle mürettebatı heyecanlandırmayı başarır. Bunu delilik olarak gören karşı çıkan, kaptanın öç saplantısını eleştiren tek denizci Starbuck’dır.

İkinci gün üç ay sonradır. Pequod bu süre içinde bir tek balina bile avlamamıştır. Stubb geminin etrafında tur atan köpekbalıklarına bakarak genç miço Pip ile şakalaşır. Denizciler dans ederek eğlenirler. Eğlence kavgaya dönerken ufukta bir balina sürüsü görülür. Kaptan Ahab’ı avlanmak için durmaya razı ederler. Balinalar zıpkınlanır ama Flask’ın kayığı alabora olunca Pip denizde kaybolur. Ahab ise Pip’i aramakla vakit geçirmeden beyaz balinanın peşine düşmek istemektedir.

Pip’i kurtarma çalışmaları devam ederken, Pequod’da parçalara ayrılan dev bir balinanın yağları eritilmektedir. Starbuck kaptanın kamarasına giderek petrol varillerinde sızıntı olduğunu ve onarım için bir limana gitmeleri gerektiğini söylerse de kaptan buna yanaşmaz. Tek hedefi bir an önce Moby-Dick’i bulmaktır. Tartışmanın ardından kaptan Starbuck’ı emirlerine uymadığı için tüfekle vurmak üzereyken Greenhorn’un sesi duyulur: Queequeg Pip’i kurtarmayı başarmıştır ama genç çocuk yarı deli bir haldedir. Greenhorn fedakar ve korkusuz olduğunu anladığı Queequeg ile arkadaş olur.

Bu arada Starbuck kaptanın kamarasına geri döner ve onu uyurken bulur. Eline aldığı tüfegün tetiğini çekip Ahab’ı öldürerek belki karısını ve çocuğunu tekrar görebileceğini ve bütün mürettebatın hayatını kurtaracağını düşünse de Ahab uykusunda haykırınca Starbuck fikir değiştirir, silahı yerine koyarak kamarayı terk eder.

İkinci Perde:

Üçüncü gün bir yıl sonra geçer. Denizciler yaklaşan muazzam fırtınayla alay edercesine büyük bir neşeye şarkı söylemektedir. Pequod’un direklerinde gözcülük yapmakta olan Greenhorn, Queequeg’a memleketi olan adaya birlikte gidip onların dilini öğrenmek ve başlarından geçen maceraları yazmak istediğini söyler. Aniden Queequeg rahatsızlanarak yere yıkılır. Tayfalar onu indirirken direğe gözcü olarak Ahab’ın kendisini çıkarırlar.

Güvertede Queequeg ölmekte olduğunu ve ona bir tabut yapılması gerektiğini dile getirir. Pip ve Greenhorn, Queequeg için bir ağıt söylerler. Büyük fırtına neredeyse Pequod’u yutmak üzeredir. Gökürültüsü ve yıldırımlar arasında Ahab göklere meydan okurcasına haykırır; direkleri saran St. Elmo ateşinin (gemici nuru) onları beyaz balınaya götüreceği bir işaret

*Joshua Guerrero (Greenhorn)
ve Musa Nggungwana
(Queequeg) Moby-Dick'te
ufukta balina gözleyip gelecek
hakkında konuşuyorlar.*

(Foto: Craig T. Mathew)

olduğunu söyler. Starbuck'ın itirazlarına rağmen kaptan Ahab bir kez daha mürettebatı ikna etmeyi başarmıştır.

Dördüncü gün bir sonraki sabahtır. Pequod fırtınayı atlattır. Uzaklardan Rachel adlı geminin kaptanı Gardiner'in sesi duyulur. Gardiner fırtınada kaybolmuş olan on iki yaşındaki oğlunu aramaktadır. Yardım etmesi için Ahab'a yalvarır ama Ahab reddeder. O Moby-Dick'i aramaktadır ve Pequod'un yola devam etmesini emreder.

Greenhorn, Queequeg'in hazırlanmış tabutuna bakıp düşünürken güvertede Ahab, Starbuck'a denizde geçirdiği kırk yılı ve gençliğini anlatır. Ne var ki yaptıklarına bir neden gösterememektedir. Geride bıraktıkları ailelerden konuşurlar. Kaptan, Starbuck'ın gösterdiği insanlıktan derinden etkilenir. Starbuck da bu fırsatı yakalayarak Ahab'ı onları bekleyen eş ve çocuklarına kavuşmak üzere Nantucket'a dönmeye ikna eder.

Ne yazık ki tam bu anda Ahab ufukta Moby-Dick'i görür ve geri dönme planı bir anda unutulur. Starbuck'ın itirazlarına rağmen mürettebat Ahab'ın peşinden gidecektir. Büyük bir heyecan içinde denize zıpkıncılarla üç kayık indirilir ve av başlar, ama Moby-Dick'i kovalayan kayıkların ikisi beyaz balina tarafından arka arkaya batırılır, içlerindeki denizcilerin tümü boğulur. Daha sonra, Pequod'a bindiren Moby-Dick koca tekneyi de batırarak bütün mürettebatı denize döker. Son olarak Ahab kayığında tek başına karşı karşıya kaldığı can düşmanını zıpkınlarsa da balina tarafından sürüklenerek o da deniz altında kaybolur.

Günler sonra Queequeg'in tabutunun üzerinde zar zor hayatta kalmış olan Greenhorn deniz ortasında kaybettiği arkadaşının kendi dilinde söylediği bir duayı mırıldanmaktadır. Uzaktan

Los Angeles Gösterimi

Los Angeles Opera'nın Moby-Dick gösteriminde sahnede yer alan sanatçılar şöyleydi:

Kaptan Ahab (tenor)

Jay Hunter Morris

Greenhorn (tenor)

Joshua Guerrero

İkinci kaptan Starbuck (bariton)

Morgan Smith

Zıpkıncı Queequeg (bas-bariton)

Musa Ngqungwana

Miço Pip (soprano)

Jacqueline Echols

Üçüncü kaptan Stubb (bariton)

Malcolm MacKenzie

Dördüncü kaptan Flask (tenor)

Matthew O'Neill

Kaptan Gardiner (bas-bariton)

Nicholas Brownlee

Los Angeles Opera'nın 2015 sezonu - Moby-Dick gösteriminde sahnede yer alan sanatçılar: Soldan sağa üst sıra: Jay Hunter Morris (Kaptan Ahab), Joshua Guerrero (Greenhorn), Morgan Smith (Starbuck), Musa Ngqungwana (Queequeg); İkinci sıra: Jacqueline Echols (Pip), Malcolm MacKenzie (Stubb), Matthew O'Neill (Flask), Nicholas Brownlee (Kaptan Gardiner).

Kaptan Gardiner'in sesi duyulur. Kayıp oğlunu bulduğunu düşünen Gardiner, Greenhorn'la konuşur. Ahab'ın ve bütün mürettebatının öldüğünü, Pequod'un da battığını öğrenir. Bu faciadan tek kurtulan denizci Greenhorn'dur.

Kaptan Ahab'ı seslendiren Jay Hunter Morris zaten bu rolü kendine maletmiş bir sanatçı. Sahnede karizmatik ve inandırıcı. Kaptan Ahab rolünü bundan önce San Francisco ve San Diego operalarında ve Avustralya'da Adelaide festivalinde oynamıştı. Başarısını Los Angeles'te de devam ettirdi. Tenor Joshua Guerrero (Greenhorn) ve özellikle Starbuck'ı oynayan bariton Morgan Smith çok alkış topladılar. Operanın en beğeni kazanan yerlerinden biri ikinci perdede Morgan Smith'in Ahab ile söylediği düet oldu. Leonard Foglia'nın eseri olan bu görkemli orijinal prodüksiyonda Robert Brill (Dekor), Gavan Swift (Işık) ve Elaine J. McCarthy'nin (Projeksiyon) katkısı çok büyük.

Prodüksiyon

Heggie ve Scheer'in Moby-Dick operası üzerine eleştiri olarak dile getirebileceğim sadece birkaç nokta var. Bunlardan ilki eserin Benjamin Britten'in Billy Budd (1951) operası gibi (ki bu opera da Melville'in bir kısa romanı üzerine kurulmuştur) rollerin tümünün erkek olması. Evet, Moby-Dick'te miço Pip rolü soprano tarafından söyleniyor ama yine de operada beklediğimiz ses dengesi, alıştığımız yüksek perdeler, renkli düetler haliyle yer alamıyor. Bu bir eksiklik olarak düşünülebilir. Bir diğer konu da eserin sahneye konuluşu. Prodüksiyonun muhteşem olması bir yerde operanın neredeyse aleyhine çalacak gibi görünüyor. Los Angeles'te izlediğimiz orijinal prodüksiyonda dekor, ışık, sahne dinamiği o kadar modern ve

etkileyici ki eserin bir başka şekilde sunumu nasıl olur, başka bir prodüksiyon denizi, dalgaları, gemileri, tekneleri sahneye aynı gerçeklikle nasıl taşır düşünmek bile zor.

Bana İsmail Deyin!

Ünlü "Call me Ishmael" ("Bana İsmail deyin") sözcükleri ile başlayan romanın bu ilk cümlesi operanın kapanış sözleri olarak bizi Melville'e geri getiriyor. Kaptan Gardiner denizde bulup kurtardığı ve önce kendi oğlu sandığı Greenhorn'a kim olduğunu sorduğunda, Greenhorn'dan aldığı "Bana İsmail deyin" cevabıyla bitiyor Moby-Dick operası.

Müzikle dramın bütünlüğü ve sahneye konmasındaki muhteşem renklilik Moby-Dick'in uzun süre sevilleceğinin ve dünya opera repertuarında kalacağını işaretler. Hem sıradan bir dinleyici, hem de opera deneyimi daha fazla olanlar için aynı düzeyde etkili olması da cabası.

Kaynakça:

Robert K. Wallace, Heggie and Scheer's Moby-Dick: a grand opera for the twenty-first century, University of North Texas Press, Denton, Texas, 2013.

Performances Magazine, Los Angeles, Kasım 2015.

*Fırtınadan sonra
Pequod'un güvertesi.
Arka planda denize
düşen oğlunu arayan
Kaptan Gardiner'in
gemisi Rachel'in yelken-
leri görünür. (Foto:
Craig T. Mathew)*

